

УДК 376-056.264:81-028.31

В. В. Тищенко
vvtyshchenko@gmail.com

**ЛОГОПЕДИЧНА ТЕРАНОСТИКА:
КОНЦЕПТ НОВОГО НАПРЯМУ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ
МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ**

Відомості про автора: Владислав Тищенко, кандидат психологічних наук, доцент Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, Київ, Україна. vvtyshchenko@gmail.com

Contact: Vladyslav Tyshchenko, PhD, Professor Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, Ukraine. vvtyshchenko@gmail.com

Тищенко В.В. Логопедична тераностика: концепт нового напрямку діагностики та корекції мовленнєвих порушень. У статті представлено науково-теоретичний аналіз тераностики як сучасної методології наукових досліджень, що репрезентує новий міждисциплінарний підхід у подоланні складних патологій розвитку. Тераностика добре зарекомендувала себе в медицині та суміжних науках

як метод діагностики захворювань, що одночасно здійснює терапевтичний вплив на хворого. У цій статті розглянуто спробу теоретичного обґрунтування використання зазначеного підходу в логопедії для діагностики та корекції порушень мовленнєвого розвитку у дітей та дорослих. Автор розглядає концептуальні питання пов'язані з можливістю розробки методик логопедичної терапії, аналізує методологічні принципи, що можуть бути покладені в розробку таких методик: онтогенетичний, психолінгвістичні, нейропсихологічні та нейролінгвістичні. З означених позицій визначаються підходи до побудови діагностичних методик, які одночасно можуть мати і терапевтичний ефект щодо корекції та розвитку мовленнєвої функціональної системи. Автором визначено критерії, яким має відповідати така методика: репрезентація функції, що діагностується та коригується, в динаміці; алгоритмізація методики логопедичної терапії; логістичний механізм інтерпретації отриманих результатів; чітко визначені вимоги до обладнання та мовного матеріалу, а також можливість їх варіативного використання відповідно до індивідуальних та вікових особливостей осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку. Результати аналізу представлені графічно як «Концепт методик логопедичної терапії», що відображає теоретичні (принципи побудови терапевтичних методик та їх детермінанти) та практичні (змістові, варіативні, аналітичні) засади побудови терапевтичних методик в логопедії. Прогнозуються позитивний ефект та переваги методик логопедичної терапії у порівнянні з традиційними методами. Такими, окрім можливостей поєднання завдань діагностики та корекції в одній методиці, є універсальність, яка дозволяє використовувати методики на різних етапах мовленнєвого розвитку з метою діагностики, моніторингу, корекції, розвитку мовленнєвої діяльності та попередження її вторинних порушень; гнучкість щодо вибору мовного матеріалу та обладнання, що дозволяє персоніфікувати методику відповідно до індивідуальних особливостей осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Ключові слова: терапія, логопедія, порушення мовленнєвого розвитку, діагностика, корекція.

Тищенко В.В. Логопедическая терапия: концепт нового направления в диагностике и коррекции нарушений речевого развития. В статье представлен научно-теоретический анализ терапии как современной методологии научных исследований, представляющей новый междисциплинарный подход к преодолению сложных патологий развития. Терапия хорошо зарекомендовала себя в медицине и смежных науках как метод диагностики заболеваний, одновременно осуществляющий и терапевтическое воздействие на

большого. В этой статье рассмотрена попытку теоретического обоснования использования указанного подхода в логопедии для диагностики и коррекции нарушений речевого развития у детей и взрослых. Автор рассматривает концептуальные вопросы, связанные с возможностью разработки методик логопедической тераностики, анализирует методологические принципы, которые могут быть положены в основу разработки таких методик: онтогенетический, психолингвистические, нейропсихологические и нейролингвистические. С указанных позиций определяются подходы к построению диагностических методик, которые одновременно могут иметь и терапевтический эффект в плане коррекции и развития речевой функциональной системы. Автором определены критерии, которым должна соответствовать такая методика: репрезентация диагностируемой и корректируемой функции в динамике; алгоритмизация методики логопедической тераностики; логистический механизм интерпретации полученных результатов; четко определенные требования к оборудованию и языковому материалу, а также возможность их вариативного использования в соответствии с индивидуальными и возрастными особенностями лиц с нарушениями речевого развития. Результаты анализа представлены графически как «Концепт методик логопедической тераностики», отражающий теоретические (принципы построения тераностических методик и их детерминанты) и практические (содержанию, вариативные, аналитические) основы построения методик логопедической тераностики. Прогностически обосновывается возможный эффект методик логопедической тераностики в сравнении с традиционными методиками. Такими, кроме возможностей сочетания задач диагностики и коррекции в одной методике, является универсальность, позволяющая использовать методики на различных этапах речевого развития с целью диагностики, мониторинга, коррекции, развития речевой деятельности и предупреждения ее вторичных нарушений; гибкость в отношении выбора языкового материала и оборудования; возможность персонификации методики в соответствии с индивидуальными особенностями лиц с нарушениями речевого развития.

Ключевые слова: тераностика, логопедия, нарушения речевого развития, диагностика, коррекция.

Tyshchenko V. Theranostics in Speech and Language Pathology: Concept of New Direction to Overcoming Speech-Language Disorders. The article covered scientific and theoretical analysis of theranostics as a modern methodology of research, representing a new interdisciplinary approach to overcoming severe pathologies. Theranostics well established in

medicine and in related sciences as a method of diagnostic of disease having a therapeutic effect on the patient at the same time. The attempt of a theoretical justification of this approach using in SLP for diagnostic and overcoming of speech-language disorders in children and adults is represented in this article. The author examines the conceptual issues associated with the creation of SLP theranostics techniques, he analyzes the methodological principles that could form the basis for such techniques creation: ontogenetical, psycholinguistical, neuropsychological and neurolinguistical principles. The approaches to the creation of diagnostic techniques, which simultaneously have a therapeutic effect for overcoming speech-language disorders are determined from these theoretical positions. The author defines the eligibility criteria of this technique: representation diagnosed function in dynamics; algorithmization of SLP theranostics methods; logistical mechanism of the results interpretation; well-defined requirements for equipments and linguistic materials and possibility of their variable using in according to individual and age features of persons with impaired speech development. The analysis results are represented graphically as a "Concept of SLP Theranostics Techniques" reflecting the their theoretical and practical build foundations: principles of theranostics techniques creature; the principles determinants; techniques characters: content, variability, analiticity. Possible effect of SLP theranostics methods is justified prognostically and in compare with traditional techniques. These effects are in the combination of features of diagnostics and overcoming in a single procedure; in versatility, allowing to use the methods at different stages of speech development for diagnostic, monitoring, development of speech activity, for overcoming and the prevention of its secondary disorders; in flexibility of using language material and equipment; in possibility of personalization techniques in accordance to the individual features of persons with impaired speech development.

Key words: theranostics, speech-language pathology (SLP), speech-language disorders, diagnostic, overcoming work.

«Тераностика» (англ. *theranostics*) – цей термін, який стрімко увійшов в сучасний науковий обіг, репрезентує новий міждисциплінарний підхід, що вперше був запроваджений у медицині і спрямований на розв'язанні найскладніших проблем, які виникають на стикові цієї науки з іншими галузями знань: генетики, мікробіології, радіології, нанотехнологій та ін. [1; 3; 4]

Власне слово «тераностика» походить від двох грецьких слів «терапія» і «діагностика», і позначає методіку надання допомоги хворим у новому форматі: діагностика, що має терапевтичний вплив [4].

Сьогодні тераностика широко використовується в онкології та фармакології, що уможливило створення лікарських засобів, які, наприклад, потрапляючи в організм самі «знаходять» ділянку, уражену пухлиною та доправляють лікарський засіб до місця ураження, не пошкоджуючи при цьому ні сусідні органи, ні прилеглі тканини. Таке лікування є неінвазивним, що дозволяє уникнути складного оперативного втручання та скорочує період реабілітації хворого [1; 2].

Проте метою цієї статті не є аналіз досягнень тераностики в фармакогенетиці чи її успіхи на ниві нанотехнологій, хоч це безумовно є надзвичайно цікавою темою [1–4]. Хотілося б поглянути на тераностіку, як методологію мультидисциплінарних досліджень, що на основі теоретичного аналізу дозволяє знайти точки дотику у суміжних галузях знань та на цій основі формувати цілком новий науковий продукт, універсальний за своїм призначенням, але водночас націлений на вирішення проблеми з позицій індивідуального підходу. Як це вдається, розглянемо далі.

На мою думку сфера використання тераностики як методології наукового дослідження є дуже широкою, а сам термін цілком може використовуватись на позначення нового формату наданням діагностичної, терапевтичної, чи реабілітаційної допомоги особам з обмеженими можливостями здоров'я різного генезу.

Розглянемо такі можливості на прикладі логопедії, а для цього спробуємо дати відповідь на наступне питання. Чи можливе використання методології тераностики в логопедії, іншими словами, чи можна створити методики, що і діагностують порушення мовлення, і мають одночасно терапевтичний (а в контексті логопедії корекційний) вплив?

Розробка методик діагностики та корекції є складним завданням, що потребує глибоких знань та умінь визначати і враховувати певні закономірності, тенденції, послідовність та етапи розвитку досліджуваного явища.

Вдало розроблена діагностична методика дозволяє простежити стан сформованості певного процесу, функції, операції тощо на різних стадіях їхнього розвитку та в різних умовах. Більш того якісно розроблена методика не лише виявляє порушення, але й допомагає з'ясувати його причину, ушкоджений психологічний механізм, який спричиняє порушення та встановити місце виявленого порушення у структурі дефекту психофізичного розвитку. Саме така діагностика дозволяє спрямувати подальшу корекційну чи відновлювальну роботу у найбільш оптимальне та ефективне русло, націлити її не лише на мінімалізацію проявів симптомів, але й на усунення причин виявлених порушень, наближенню функціонування мовленнєвої системи до

показників вікової норми, попередженню виникненню вторинних дефектів на наступних етапах розвитку особистості.

У разі коли діагностична методика має комплексний характер та спрямовано на послідовне вивчення різних складників мовленнєвої діяльності з урахуванням послідовності їх розвитку в онтогенезі та їхньої взаємозалежності та взаємозумовленості, вона не лише дозволяє визначити актуальний рівень сформованості досліджуваного процесу чи функції, але й визначити місце порушення у загальній послідовній схемі розвитку й намітити шлях для подальшої корекції та розвитку мовленнєвої діяльності з урахуванням попередження можливих вторинних відхилень.

Саме у цьому аспекті діагностичні та терапевтичні методики мають спільні точки зіткнення, що і надає можливість досліднику поєднати їх повністю або частково у якісно нову методику, яка буде виконуватися одночасно і для діагностики і (повністю чи частково) для корекційно-розвивальної роботи, що власне і відповідає загальній ідеї тераностики.

Які ж принципи мають бути покладені в основу розробки діагностичних методик, щоб вони почали виконувати терапевтичну функцію.

Найбільш очевидним принципом, що поєднує названі напрями логопедичної роботи, безумовно є онтогенетичний, що базується на урахуванні закономірностей та послідовності становлення і розвитку мовленнєвої діяльності дитини в процесі онтогенезу. Використання цього принципу для розробки методик логопедичної тераностики дозволить виявляти порушення окремих компонентів мовленнєвої діяльності та психологічних механізмів мовлення на різних вікових етапах поступово у міру їхнього формування. Отже така методика дозволить здійснювати моніторинг розвитку мовленнєвої функціональної системи (чи окремих її компонентів) з раннього віку і до моменту коли функція є повністю сформованою. Така послідовність відображає загальний хід розвитку досліджуваного явища. Виявлення порушення на певному його етапі, вказує точку з якої подальший спонтанний розвиток є ускладненим або неможливим, та позначає напрям наступної корекційно-розвивальної роботи: від точки порушення до повноцінного функціонування з максимально можливим наближенням до рівня його сформованості в нормі.

Психолінгвістичні принципи: урахування психолінгвістичної структури мовленнєвої діяльності та її психологічних механізмів. Використання цих принципів в логопедичній роботі, значно розширює поле діагностичного дослідження, оскільки спрямовує його від виявів проявів дефекту у зовнішньому мовленні до пошуку детермінант в самій структурі діяльності та її механізмах. Результати такої діагностики є

більш вірогідними, більш диференційованими та більш точними, що, безумовно, впливає на якість подальшої корекційної роботи. Використання психолінгвістичного підходу має ще одну вагому перевагу. Він розкриває послідовність перебігу мовленнєвої діяльності у сукупності окремих дій та операцій: від виникнення мотиву діяльності до досягнення конкретного результату з одного боку, а з іншого – простежує закономірності формування мовленнєвої діяльності, її психологічних механізмів та складників у ході нормального та порушеного онтогенезу. Другий аспект зближує між собою психолінгвістичний та онтогенетичний принципи.

Нейролінгвістичні та нейропсихологічні принципи – урахування динамічної локалізації вищих психічних функцій, локалізації органічного ураження ЦНС, міжаналізаторної взаємодії, пластичності ЦНС тощо. Ці принципи теж є спільними як для діагностичної, так і для корекційної роботи. Саме вони створюють основу для розуміння нейропсихології та нейрофізіології процесів корекцій та відновлення мовленнєвої функціональної системи, що дозволяє якісно по-новому інтерпретувати результати діагностичного обстеження та вибудовувати зміст і методику логопедичної роботи.

Таким чином для виконання завдань діагностики та корекції методика логопедичної терапії має відповідати таким критеріям (див. табл. 1):

- репрезентація функції що діагностується та коригується в динаміці, що дає змогу використовувати методику на різних етапах розвитку функції у тому числі й для моніторингу стану її сформованості, корекції, розвитку та попередження вторинних відхилень;

- алгоритмізація методики логопедичної терапії, що з одного боку робить процедуру її проведення максимально чіткою і точною, з іншого – дозволяє повністю або частково забезпечити процедуру її проведення засобами ІТ-технологій;

- надійний механізм інтерпретації отриманих результатів, що має бути закладений в саму методику логопедичної терапії. Досягнення цієї вимоги можливе через виважену логістику самої методики. Виконання цієї вимоги дасть можливість спростити роботу логопеда, а за потреби повністю чи частково автоматизувати аналіз результатів діагностичної та корекційної роботи засобами ІТ-технологій.

- чітко визначені вимоги до обладнання та мовного матеріалу, а також передбачена можливість їх варіативного використання відповідно до індивідуальних та вікових особливостей осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку. Саме це дозволить використовувати терапевтичну методику максимально коректно в різних умовах та на різних етапах формування мовленнєвої функціональної системи.

Таблиця 1.

Концепт методики логопедичної тераностики

Принципи побудови методики		Характеристики методики		
Назва принципу	Детермінанти принципу	Змістовність	Варіативність	Аналітичність
онтогенетичний	послідовність формування МД, закономірності формування МД	послідовність завдань, гнучкість методики щодо віку	варіативність психологічної структури завдань відповідно до віку	логістика методики
психолінгвістичні	операційний склад МД, діяльнісний підхід, психологічні механізми мовлення	комплексність методики, алгоритмізація методики, послідовність завдань, змістове наповнення завдань	варіативність мовного матеріалу та обладнання відповідно до індивідуальних особливостей МР дітей	логістика методики
нейропсихологічний, нейролінгвістичні	урахування динамічної локалізації ВПФ, урахування локалізації органічного ураження, взаємозв'язок мовленнєвих та немовленнєвих порушень, патологічні механізми мовлення у осіб з ПМР	комплексність методики, змістове наповнення завдань	варіативність психологічної структури завдань відповідно до структури дефекту	інтерпретація результатів

Розглянемо переваги, які дають методики логопедичної тераностики порівняно з традиційними.

Однією з очевидних переваг є універсальність таких методик, що є наслідком використання зазначених вище принципів, спільних для діагностичної, корекційно-розвивальної та попереджувальної логопедичної роботи: онтогенетичного, психолінгвістичних, нейролінгвістичних, нейропсихологічних. Саме ними визначається закладена в тераностичну методику універсальна закономірність

формування мовленнєвої функціональної системи, що є спільною як для нормального так і для порушеного розвитку.

Наступна перевага – це гнучкість тераностичних методик, що дає можливість прилаштувати їх до потреб діагностики та корекції мовленнєвої діяльності дітей різного віку та з різною мовленнєвою патологією. Така гнучкість досягається за рахунок розробки методик з урахуванням послідовностей та закономірностей розвитку досліджуваних явищ в онтогенезі, їхньої ієрархічної взаємозалежності та взаємозумовленості. Важливою є можливість варіативної зміни (відповідно до віку та стану мовленнєвого розвитку дитини) використовуваного мовного матеріалу та обладнання. Саме це робить тераностичні методики персоналізованими, такими, що максимально враховують індивідуальні особливості розвитку особи з порушеннями мовлення.

Досить вагомою перевагою є те, що логопедична тераностика не лише спрямована на виявлення порушення, але й дозволяє з'ясувати його психологічну причину, а також окреслити зміст та послідовність подальшої логопедичної роботи. Такий ефект удається досягнути шляхом використання системи взаємопов'язаних завдань, що відображають закономірність розвитку мовленнєвої функціональної системи, її складників та механізмів в онтогенезі, а отже визначають і послідовність їх корекції, розвитку та попередження вторинних відхилень.

Така послідовність відкриває ще одну перевагу: подані в системі з чіткою регламентацією порядку та характеру їх виконання діагностичні завдання дають значно більше інформації, ніж подані окремо. А це означає, що вірогідність і точність отриманих результатів буде значно вищою, ніж при використанні традиційних методик. Більш того частину логістичних завдань, пов'язаних з інтерпретацією результатів діагностики така методика «бере на себе», скорочуючи також і час, необхідний для її проведення та інтерпретації отриманих результатів.

І на завершення, як приклад для та самостійного аналізу, пропоную розглянути діагностична процедуру обстеження фонематичних процесів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (В.В.Тищенко), що репрезентує логопедичну методику, яка поєднує завдання діагностики та корекції і відповідає описаним вище вимогам. [5].

Список використаних джерел

1. **Dobson P.** Theranostics: a combination of diagnostic and therapy // http://www.ema.europa.eu/docs/en_GB/document_library/Presentation/2010/09/WC500096197.pdf. 2. **Lammers T**, Kiessling F, Hennink WE, Storm G. Nanotheranostics and image-guided drug delivery: current concepts and future directions. Mol Pharm. 2010; 7: 1899-912. 3. **Pene F.**, Courtine E.,

Cariou A., Mira J.P. Toward theranostics // Crit Care Med, 37 (2009), pp. S50–S58. 4. **Warner S.** Diagnostics + Therapy = Theranostics. // The Scientist, 18/2004, p. 38. 5. **Тищенко В.В.** Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення // Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць. – Вип. 4. – К.: «Актуальна освіта», 2007. – С.3-18.

References

1. **Dobson P.** Theranostics: a combination of diagnostic and therapy // http://www.ema.europa.eu/docs/en_GB/document_library/Presentation/2010/09/WC500096197.pdf 2. **Lammers T,** Kiessling F, Hennink WE, Storm G. Nanotheranostics and image-guided drug delivery: current concepts and future directions. Mol Pharm. 2010; 7: 1899-912. 3. **Pene F.,** Courtine E., Cariou A., Mira J.P. Toward theranostics // Crit Care Med, 37 (2009), pp. S50–S58. 4. **Warner S.** Diagnostics + Therapy = Theranostics. // The Scientist, 18/2004, p. 38. 5. **Tyshhenko V.V.** Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення // Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць. – Вип. 4. – К.: «Актуальна освіта», 2007. – С.3-18.

Received 24.01.2016

Reviewed 26.02.2016

Accepted 29.03.2016